

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسمه تعالی



دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

رساله دکترای تخصصی (Ph.D) رشته علوم سیاسی (گرایش جامعه‌شناسی سیاسی)

عنوان رساله: بررسی تأثیر نقش جامعه‌شناسی تعامل گرایانه پیر بوردیو در شکل‌گیری اندیشه توسعه سیاسی در ایران در دهه دوم بعد از انقلاب اسلامی ایران

استاد راهنما: جناب آقای دکتر سید علی مرتضویان

اساتید مشاور: جناب آقای دکتر علی اکبر امینی – جناب آقای دکتر محمد توحید فام

نام و نام خانوادگی دانشجو: سید مرتضی فتاحی

سال تحصیلی: ۱۳۹۰-۱۳۹۱

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
الف	پیشگفتار
۱	مقدمه
۳	فصل اول : کلیات تحقیق
۴	(۱) طرح مساله و اهمیت موضوع تحقیق
۸	(۲) ضرورت های انتخاب موضوع تحقیق
۹	(۳) اهداف تحقیق
۱۰	(۴) ادبیات تحقیق
۱۱	(۵) قلمرو تحقیق
۱۱	(۶) سوال و فرضیه تحقیق
۱۲	(۷) متغیرها و تعاریف
۱۲	الف) متغیر مستقل تحقیق
۱۴	الف.۱) ساختارهای ذهنی
۱۵	الف.۲) میدان (حوزه)
۱۵	الف.۳) عادت واره
۱۵	الف.۴) فضای اجتماعی
۱۶	الف.۵) گونه شناسی تقابلی ها
۱۶	الف.۶) دولت
۱۷	الف.۷) کردار شناسی
۱۹	الف.۸) دموکراسی واقعی
۲۲	ب) متغیر وابسته تحقیق
۲۲	الف.۱) تعریف توسعه سیاسی
۲۸	الف.۲) تعریف اصطلاح «اندیشه توسعه سیاسی در ایران»
۳۲	الف.۸) ابعاد نوآوری تحقیق

صفحه	عنوان
۳۳	۹) روش تحقیق و روش گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات
۳۳	الف) تحقیق کیفی و ضرورت های اتخاذ آن
۳۵	ب) تحلیل محتوا
۳۶	ج) روش نظریه مبنایی
۳۸	ج.۱) روش گردآوری اطلاعات
۴۱	ج.۲) نمونه گیری
۴۴	ج.۳) تجزیه و تحلیل اطلاعات
۴۴	ج.۳.۱) کدگذاری باز
۴۵	ج.۳.۲) کدگذاری محوری
۴۷	ج.۳.۳) کدگذاری انتخابی
۴۸	۱۰) شیوه نگارش تحقیق
۴۹	۱۱) موانع و مشکلات انجام تحقیق
۴۹	۱۲) سازماندهی تحقیق
۵۱	یادداشت ها
۵۳	فصل دوم: مرور ادبیات تحقیق
۵۴	۱) گذری بر سیر تحول اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۵۶	الف) تاثیر موج نخست نظریه ای جامعه شناسی بر اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۵۶	الف.۱) نسل نخست پوزیتیویست های ایرانی اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۶۰	الف.۲) کارکردگرایی و اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۶۷	الف.۳) نهادگرایی هانتینگتون و اندیشه توسعه سیاسی در ایران

۴.الف) تاثیر موج نخست نظریه های جامعه شناسی بر اندیشمندان توسعه سیاسی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

ب) تاثیر موج دوم نظریه های جامعه شناسی بر اندیشه توسعه سیاسی در ایران

۱.ب) ره آورد ساختارگرایی در نظریه های جامعه شناسی

۲.ب) ساختارگرایان ایرانی توسعه سیاسی پیش از پیروزی انقلاب اسلامی

۳.ب) استمرار ساختارگرایی در اندیشه توسعه سیاسی پس از پیروزی انقلاب اسلامی

ج) تلفیق عاملیت و ساختار: پرسش از تاثیر موج سوم نظریه های جامعه شناسی بر اندیشه توسعه سیاسی در ایران

۲) گونه شناسی مطالعات اندیشه توسعه سیاسی در ایران از منظر رهگیری تاثیر نظریه های جامعه شناسی

الف) آثار تحلیلی جریان های روشنفکری در ایران

ب) تحلیل های تک نگارانه مختص یک روشنفکر

ج) آثار تحلیلی مربوط به اندیشه نوسازی در ایران

۳) جامعه شناسی تعامل گرایانه و مطالعات اندیشه توسعه سیاسی در ایران

خلاصه و نتیجه گیری

یادداشت ها

فصل سوم: مبانی نظری تحقیق و چارچوب های مفهومی

جامعه شناسی تعامل گرایانه بوردیو و اندیشه دموکراسی واقعی

۱) زمینه: اندیشه تعامل گرای بوردیو، گفتگوی سارتر و لوی-استروس

صفحه	عنوان
۲۰۰	(۲) موضوع هستی شناختی بور دیو
۲۰۴	(۳) موضوع معرفت شناختی بور دیو
۲۰۷	(۴) موضوع روش شناختی بور دیو (منطق علوم اجتماعی)
۲۰۸	الف) گسست
۲۰۸	ب) ساخت
۲۰۹	ج) اثبات گری
۲۰۹	(۵) دیالکتیک ساختارهای عینی و پدیده های ذهنی
۲۱۱	(۶) قدرت از منظر رابطه سرمایه ، عادت واره و میدان
۲۱۹	(۷) میدان سیاسی و سیاست انتخابی و دموکراتیک
۲۲۹	(۸) «دموکراسی واقعی» بستر تعامل گرایانه مشارکت سیاسی
۲۳۱	الف) روشنفکری جمعی
۲۳۷	ب) دموکراسی مشارکتی و سیاست عادت واره
۲۴۳	ج) چندفرهنگ گرایی
۲۵۰	د) افکار عمومی کیفی
۲۵۵	خلاصه و نتیجه گیری
۲۵۹	یادداشت ها
۲۶۳	فصل چهارم: پدیده چالش اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۲۶۶	ویژگی های چالش اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۲۶۸	(۱) توسعه ناموزون «توسعه سیاسی»؛ مفاهیم ناممکن
۲۷۱	(۲) نحله ها و ادبیات ضعیف و فقر مفهوم سازی

صفحه	عنوان
۲۷۷	۳) حضور دهلیزهای فکری گوناگون
۲۸۱	۴) نخستین آشنایی با «توسعه سیاسی»: آویختگی پراکنده از صاحب‌نظران برون مرزی
۲۸۶	۵) آنومالی (اعوجاجات) شدید پارادایم‌ها ، بازگشت و تغییر دوباره آنها
۲۹۸	خلاصه و نتیجه‌گیری
۳۰۱	یادداشت‌ها
۳۳۰	فصل پنجم: عوامل موثر بر چالش‌اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۳۳۱	۱) عوامل ذهنی
۳۳۲	الف) تاثیر محافل دانشگاهی
۳۳۲	۱- الف) تحصیلات
۳۳۳	۲- الف) خلق یک فرآورده آکادمیک متناقض: (توسعه سیاسی؛ اجتماع تغییر و تحکیم
۳۳۵	۳- الف) ذهنیت واگرا- امتزاجی و پروژه‌ای
۳۳۸	۴- الف) تولید شبه پارادایم‌های رقیب
۳۴۰	ب) فضای روزنامه نگارانه
۳۴۵	۲) عوامل عینی؛ تحولات سیاسی و اجتماعی
۳۴۸	خلاصه و نتیجه‌گیری
۳۵۰	یادداشت‌ها
۳۵۲	فصل ششم: روند و پیامدهای چالش‌اندیشه توسعه سیاسی در ایران ( نشانگان ظهور مقوله های فکری بوردیو)
۳۵۳	۱) از «کنش» یا «ساختار» به «کنش و ساختار»

صفحه	عنوان
۳۸۰	۲) «کنش و ساختار»: دموکراسی به جای «توسعه سیاسی»
۳۸۹	۳) پیامدها: ظهور نشانگان مقوله های فکری بوردیو در اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۴۱۶	۴) مانع تراشی یا معاضدت باورهای سنتی در فرآیند توسعه سیاسی در ایران؟ پاسخی بوردیویی به یک پرسش
۴۳۱	خلاصه و نتیجه گیری
۴۳۵	یادداشت ها
۴۷۲	جمع بندی و نتیجه گیری نهایی
۴۸۴	کتابنامه
۴۸۴	الف) کتابنامه فارسی
۴۹۸	ب) کتابنامه انگلیسی
۵۰۲	ج) مقاله ها (فارسی)
۵۱۱	د) مقاله ها (انگلیسی)
۵۱۵	ه) مصاحبه ها
۵۱۶	و) رساله و پایان نامه



## فهرست جداول و نمودارها

صفحه	عنوان
۱۸	نمودار (۱-۱) دموکراسی واقعی در اندیشه بورديو
۲۴	جدول (۱-۲) تعاریف توسعه سیاسی
۲۵	جدول (۱-۳) تعاریف کارکردگرایانه و ساختارگرایانه توسعه سیاسی
۳۱	نمودار(۱-۴) منظور اصلی تحقیق
۱۰۸	جدول (۲-۱) روشنفکری دوران مشروطه
۱۰۹	جدول (۲-۲) روشنفکری دوره تجربه (پس از شهریور ۱۳۲۰)
۱۱۰	جدول (۲-۳) روشنفکری دوره غرب ستیزی (پس از دهه چهل)
۱۱۱	جدول (۲-۴) روشنفکری دوره بازنگری
۱۸۶	نمودار (۲-۵) تاثیر موج جامعه شناسی اثباتی بر اندیشه توسعه سیاسی در ایران
۱۸۷	نمودار (۲-۶) تاثیر موج جامعه شناسی ساختارگرا بر اندیشه توسعه سیاسی
۱۸۸	جدول (۲-۷) بررسی نمونه آثار تحلیلی جریان های روشنفکری از منظر تاثیر نظریه های جامعه شناسی
۱۸۹	جدول (۲-۸) بررسی نمونه آثار تحلیل های تک نگارانه مختص به یک روشنفکر از منظر تاثیر نظریه های جامعه شناسی
۱۹۰	جدول (۲-۹) بررسی نمونه آثار تحلیلی مربوط به اندیشه نوسازی در ایران از منظر تاثیر نظریه های جامعه شناسی
۲۰۵	نمودار (۳-۱) رابطه سه گانه معرفت شناختی میان سوژه ، واقعیت و معرفت
۲۱۰	نمودار (۳-۲) طرح نظریه عمل در اندیشه بورديو

**صفحه**

**عنوان**

۲۱۴

نمودار (۳-۳) گرایش سیاسی افراد در قیاس با موقعیت اجتماعی آنها در اندیشه بوردیو

۲۵۷

جدول (۳-۴) ویژگی های تفکر کردار شناسانه بوردیو

۲۵۸

نمودار (۳-۵) گفت‌وگو دموکراسی واقعی نزد بوردیو

۴۷۸

نمودار (۷-۱) پدیده چالش اندیشه توسعه سیاسی در ایران

۴۷۹

نمودار (۷-۲) روند چالش اندیشه توسعه سیاسی در ایران

۴۸۰

نمودار (۷-۳) پیامدهای چالش اندیشه توسعه سیاسی در ایران (ظهور مقوله های فکری بوردیو)

۴۸۲

جدول (۷-۴) همخوانی مقوله های فکری بوردیو با مقوله های مطرح در آثار چهار اندیشمند برجسته توسعه سیاسی در ایران (بشیریه ، میر سپاسی ، شایگان و رجایی)

## پیشگفتار:

هین سخن تازه بگو تا دو جهان تازه شود  
وارهد از حد جهان بی حد و اندازه شود

باید صادقانه بگویم که نخستین انگیزه های نگارش رساله حاضر به هنگام آشنایی با نظریه جامعه شناسی «پیر بوردیو» (Pierre Bourdieu) (۲۰۰۲-۱۹۳۰) در درس «نظریه های مختلف جامعه شناسی» در کلاس های دوره دکترا در سال ۱۳۸۵ نزد من تقویت شد. ماهیت نوین اندیشه های بوردیو در خصوص ارائه مدل مشخصی از تعامل ساختار و کارگزار، بویژه دیدگاه نوین وی در رابطه با نقد دموکراسی های نمایندگی و تاکید بر مقوله های جدیدی جهت دموکراتیک ساختن جوامع کنونی، عطش مرا در مطالعه آراء وی تشدید نمود؛ عطشی که نهایتاً مرا به سمت تهیه و سپس مطالعه گسترده آثار اصیل بوردیو در کنار آثار شارحان جامعه شناسی وی سوق داد. اما متناظر با مسائل زیست-بوم ایرانی ام، از همان زمان همواره این سوال در ذهنم دور می زد که آیا اندیشمندان ایرانی که همواره در فکر دموکراتیک ساختن جامعه ایرانی و یا به فکر توسعه سیاسی بوده اند، از چنین اندیشه هایی بهره گرفته اند و یا اینکه برعکس باید اقلیم اندیشه ورزی توسعه سیاسی در ایران را اقلیمی کاملاً بیگانه با چنین اندیشه های نوینی تلقی نمود؟ گو اینکه معمولاً در پاسخ مثبت به چنین سوالی گفته می شود که اندیشه های جامعه شناختی مذکور از جهانی پیشرفته و از دل دموکراسی هایی برخاسته است که سنخیتی با مسائل جامعه ایرانی ندارد. به رغم پاسخ کلیشه ای اخیر که تشکیک تمام بشری بودن دانش و نسبی گرایی معرفت شناختی را نزد هر پژوهشگر منصفی تقویت می کند، دست کم بیگانگی مطلق اندیشه های بوردیو با اقلیم هایی نظیر جامعه ما کمتر مصداق ندارد. چرا که بخش عمده ای از اندیشه های جامعه شناختی وی مرهون تتبع در جامعه الجزایر است؛ جامعه ای که

طبعاً می‌تواند مشابهت‌های بیشتری با ایران در مقایسه با فرانسه \_ زادگاه بوردیو\_ داشته باشد.

به هر حال دغدغه‌هایی از این دست و حتی ارزیابی پاسخ اخیر مرا به نگارش رساله حاضر به رغم دشواری‌های فراوانش ترغیب نمود؛ پژوهشی که بی‌لطف و پشتیبانی تنی چند از برجسته‌ترین و فرهیخته‌ترین اساتید رشته علوم سیاسی و یاوران ارجمند قطعاً غیر ممکن می‌نمود و من پیش از هر چیز خداوند بزرگ را شاکرم که مرا از لطف خود در جلب محبت و الطاف بی‌شائبه آنها محروم نساخت. جناب آقای دکترسید علی مرتضویان با قبول مسوولیت به عنوان استاد راهنمای رساله حاضر بیش از همه بنده را وامدار قلب رئوف و دانش گسترده خود نمودند. تلاش من برای یافتن عباراتی که نهایت سپاسم را از ایشان ابراز نماید، چندان قرین توفیق نیست. برای نخستین بار به عنوان یک دانشجوی علوم سیاسی چپستی توسعه سیاسی را از زبان شیوای ایشان در سال ۱۳۷۵ در درس «نوسازی و دگرگونی سیاسی» در دوره کارشناسی آموختم و از آن زمان بر افتخار شاگردی ایشان مباهات نمودم؛ امیدوارم نقصان‌های انجام رساله حاضر را بر شاگرد قدیمی خود ببخشند. چرا که ایشان از هیچ تلاشی برای تقویت و ارتقاء همه جانبه رساله حاضر از منظری علمی فروگذار ننمودند. ایشان با سخاوت و روحیه علمی خارج از وصفی، بنده را ترغیب نمودند تا به منظور برخوردی واقع‌گرایانه‌تر با میدان اندیشه توسعه سیاسی در ایران به جای بهره‌گیری از روشهای کتابخانه‌ای معمول از گرایش «نظریه‌مبنایی» (Grounded Theory) در قالب روش تحقیق کیفی بهره‌گیرم.

تذکره‌های مکرر ایشان در خصوص تمامی ابعاد جستار حضار و نیز ترغیب بنده به کاربرد روش اخیر، نهایتاً سبب آشنایی من با جناب آقای دکتر بیوک محمدی یکی از مهمترین دوستان ایشان شد؛ شخصیتی فرهیخته و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی که قطعاً یکی از برجسته‌ترین اساتید متخصص در

خصوص بکارگیری روش تحقیق کیفی در ایران تلقی می شوند. ایشان با کمال سخاوت و به توصیه جناب آقای دکتر مرتضویان در چندین جلسه مرا به رگم مشغله فراوان به حضور پذیرفته و به گونه ای جامع در کاربست روش مذکور به من یاری رساندند. از همکاری صمیمانه ایشان نهایت سپاس را دارم.

جناب آقای دکتر علی اکبر امینی و جناب آقای دکتر محمد توحید فام دو استاد فرزانه و بی نظیر ، بخش عمده ای از زحمت رساله اخیر را به عنوان اساتید مشاور بر عهده گرفتند. کمک های بی شائبه دکتر علی اکبر امینی در اثنای فراز و نشیب های مکرر رساله و راهنمایی های همه جانبه ایشان به عنوان متخصص برجسته اندیشه های توسعه سیاسی و تحولات سیاسی \_ اجتماعی ایران زبان را قاصر از سپاس از ایشان می نماید؛ لطفی که کماکان مستدام است و تشکر از ایشان را بر من واجب می گرداند. باز می دانم که هیچگاه نخواهم توانست در دایره تنگ عبارات مکنونات قلبی خود را در قدردانی از ایشان آشکار نمایم؛ وضعیتی که هنگام به یاد آوردن زحمات جناب آقای دکتر محمد توحید فام مجدداً برایم تداعی می شود. خاطره درس «نظریه های مختلف جامعه شناسی» ایشان خاطره ای ازلی و ماندگار برای من است. ایشان برای نخستین بار به شیواترین و جامع ترین شکل ممکن همچون همیشه اندیشه جامعه شناختی بوردیو را برای من و دوستانم تبیین نمودند. با اینکه پس از کلاس ایشان در چندین سمینار مربوط به تبیین اندیشه های بوردیو شرکت جستم ، اما صادقانه باید بگویم که تبیین روشمند ایشان از اندیشه های جامعه شناختی بوردیو به واسطه ویژگی ذهنی اخیر بیش از همه نشست ها و سایر اساتید مسلم این حوزه ، ذهنیت بنده را از خود متاثر ساخته است. امیدوارم با نگارش رساله حاضر وبه رگم کاستی ها توانسته باشم دین خود را به الطاف همه جانبه ایشان و تذکرات مستمرشان در اثنای تدوین جستار حاضر ادا کرده باشم. از این رو از راهنمایی های بجا و سازنده ایشان نهایت قدردانی خود را ابراز می نمایم.

اما چنانکه خاطر نشان گردید ، استفاده از روش تحقیق نظریه مبنایی ضرورت انجام مصاحبه های عمیق با صاحب نظران و تحلیل گران اندیشه توسعه سیاسی در ایران را در قالب رساله پیش رو ضرورت بخشید؛ نه (۹) نفر از فرهیخته ترین و برجسته ترین دانشمندان و تحلیل گران اندیشه توسعه سیاسی در ایران بر من منت نهادند و با نهایت لطف و سخاوتی تام دعوت بنده را برای انجام مصاحبه های عمیق در روزگار سخت انجام پژوهش هایی از این دست پذیرفتند و به رغم مشغله های فراوان ساعات زیادی را صرف پاسخ به پرسش های متعدد من در اثنای انجام تحقیق نمودند؛ همواره به امیدی روزی زنده ام که بتوانم توفیق جبران زحمات آنها را پیدا کنم اما تا فرا رسیدن آن روز مجددا در کمال احترام و با تمام وجود از همه آنها سپاسگذارم. امیدوارم دانشجویان این مرز و بوم از چشمه سار معرفت شان در حیات علمی خود دم به دم سیراب گردند؛ سرمایه های علمی بی بدیلی که بدون اصرار دانشجویان ایرانی بر شاگردی مستمر ، توأم با اصرار بر تواضع علمی بندرت تجدید می شوند؛ اما ای کاش شیوه دیگری برای ابراز عمق قدر دانی خود از آنها صرف نظر از ذکر نامشان در اختیار داشتیم: «دکتر علی اکبر امینی» ، «دکتر محمد رضا تاجیک» ، «دکتر محمد توحید فام» ، «دکتر ابوالفضل دلاوری» ، «دکتر محمود سریع القلم» (ایشان با کمال سخاوت علمی با در اختیار گذاشتن جزوه آخرین اثر تحقیقی خود با عنوان «اقتدار گرایی عهد قاجار» پیش از انتشار ، علاوه بر مصاحبه علمی لطف خود را بر بنده تمام کردند از این رو مجددا از ایشان سپاسگذارم) ، «دکتر محمد جواد غلامرضا کاشی» ، «دکتر ناصر فکوهی» ، «دکتر مرتضی مردیها» و «دکتر مجتبی مقصودی».

بشدت خود و جستار خود را وامدار حسن اعتماد ، همکاری و کمک های بی شائبه اساتید مذکور می دانم و طول عمر با عزت ، توفیق روز افزون و استمرار افتخار شاگردی خود را نسبت به ایشان از درگاه خداوند منان آرزومندم. در روزگار صعوبت انجام پژوهشهایی از این دست همگی آنها مرا به کار و تحقیق به شیوه مذکور (مصاحبه های

عمیق) بویژه عنایت به تاریخ زیسته شده اندیشه توسعه سیاسی در ایران ترغیب نمودند و هر گونه یأس و ناامیدی را از ذهن و کردارم زدودند.

نهایتا باید تاکید کنم که نگارش این رساله سبب آشنایی من با یکی از برجسته ترین چهره های جامعه شناسی معاصر در سطح جهان و مشهور ترین شاگرد، همکار و شارح امروز آثار بورديو گرديد؛ «پرفسور لوئیک واکووانت» استاد کرسی جامعه شناسی در دانشگاه برکلی «Berkeley»، انسانی بسی انسانی است که به رغم مشغله فراوان پاسخگوی سوالات من در رابطه با ظرایف اندیشه های جامعه شناختی بورديو از طریق ایمیل (E.mail) بود. از تذکرات و نکته سنجی های دقیق وی در خصوص جستار حاضر کمال تشکر و قدردانی را ابراز می نمایم. ایشان نیز در ارسال مقالات بی نظیری که سبب درک بهتر من از اندیشه های بورديو شد، مضایقه ننمودند. امیدوارم در روزگاری نه چندان دور شاهد حضور وی و ترجمه بیشتر آثارش در ایران باشم. اما تا آن روز تحقق بهترین آرزوهای زندگی را به عنوان یک دانشمند جامعه شناس برای وی می نمایم.

در اینجا نباید زحمات دوست فرهیخته خود «میر عباس (بابک) اوجاقي» را فراموش کنم. از آنجایی که وی در سمت «مدیر مسوول» فصلنامه پژوهش های سیاسی، فرهنگی و فلسفی «جستار» همواره ارتباط علمی مناسبی با صاحب نظران جامعه مورد تحقیق داشت، از حداکثر توان خود برای توفیق مصاحبه های عمیق و تسهیل ارتباط من با اساتید مذکور بهره گرفت. از لطف و زحمت او بسیار سپاسگذارم و آرزو دارم بزودی وی را در کسوت دانشجویان دوره دکترای رشته علوم سیاسی و سپس اساتید صاحب نام این رشته ببینم.

متأسفانه در اثنای تکمیل رساله، پدرم جان به جان آفرین تسلیم نمود. وی با دیانت و تقوا زیست و همواره مرا به کسب دانش ترغیب نمود. دغدغه من برای انجام دقیق جستار حاضر سبب کوتاهی در انجام وظایف در قبال پدرم شد. از خداوند منان برای

روح آن مرحوم طلب مغفرت می نمایم. امیدوارم تا کنون قصور مرا در انجام وظیفه ای که بر دوش داشتم ، بخشیده باشد. اما تحمل غم سنگین از دست دادن پدر و ترغیب مجدد من به اتمام کاری که آغاز کرده بودم تنها با زحمت دو عزیز میسر شد. مادر مهربان و فداکارم که هیچگاه نخواهم توانست محبت هایش را جبران کنم. وی به عنوان دانش آموخته ادبیات انگلیسی همواره مرا به کسب دانش در این حوزه ترغیب نمود. قطعاً تاثیر همان تاکیدهاست که امروزه سعی می کنم به رغم دشواری زیاد و بهنگام مواجهه با آراء دانشمندان خارجی به منابع اصلی آنها مراجعه کنم. از او و محبت بی منت مادرانه اش در لحظه لحظه زندگی بسیار سپاسگذارم. همسر عزیزم خانم دکتر مانا ترجمان نیز در مسیر انجام جستار حاضر هیچگاه یارش را تنها نگذاشت. وی به رغم تمام مشکلاتی که در زندگی داشتم و با وجود داشتن دغدغه ای مشابه در تدوین رساله دکترای خود در رشته مهندسی پزشکی با فداکاری هر چه تمام تر بخش عظیمی از مسوولیت زندگی مشترک را بر دوش گرفت تا فراغت بیشتری برایم در تدوین جستار حاضر فراهم شود؛ از او و زحمات فراوانش بسیار سپاسگذارم و از خداوند متعال علو درجات علمی و معنوی را برای او آرزومندم.

بار دیگر از تمام کسانی که مرا در نوشتن رساله حاضر یاری نمودند ، صمیمانه سپاسگذاری می نمایم و علو درجات و توفیق روزافزون همگی آنان را از خداوند طلب می کنم و اینکه هر توفیقی در این رساله مرهون جد و جهد آنها و هر خطایی در آن تنها ناشی از قصور من است.







## مقدمه:

بیش از سه دهه از عمر تحول انقلابی بهمن ماه ۱۳۵۷ در ایران می گذرد. در این دوره به موازات تحولات عمیق و مختلف سیاسی \_ اجتماعی در ایران ، میدان های مختلف اندیشه ورزی نیز تحولات گسترده ای را از سر گذراندند. پویش های فکری اندیشمندان ایرانی در زمینه توسعه سیاسی و دموکراتیک ساختن جامعه به نظر در زمره مهمترین ساحت های فکری تلقی می شود که در بطن تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران شاهد چالش های مختلفی بوده است. پرسش از وضعیت اندیشه پردازی در عرصه توسعه سیاسی در ایران در اثنای دهه دوم پس از پیروزی انقلاب اسلامی به مثابه اصلی ترین نقطه تمرکز جستار حاضر تلقی می شود. ماهیت اندیشه توسعه سیاسی در این دوران چیست؟ آیا چارچوب های نظری جامعه شناختی به طور خاص تأثیر تعیین کننده ای در شکل بخشیدن به اندیشه های مذکور داشته اند؟ کدامیک از نظریه های جامعه شناسی بویژه در حوزه سیاسی در صورتبندی اندیشه توسعه سیاسی در ایران در اثنای دوره مذکور از نقشی قابل ملاحظه برخوردار بوده اند؟ اساساً آیا رابطه ای میان پویش های فکری اندیشمندان توسعه سیاسی در ایران و نظریه های عمده جامعه شناسی سیاسی وجود دارد؟ آیا می توان اندیشمندان توسعه سیاسی در دهه دوم پس از انقلاب اسلامی را به عنوان اندیشمندان تعامل گرا نام نهاد؟ در آن صورت تعامل ساختار - کارگزار در اندیشه های آنان به آراء کدامیک از جامعه شناسان تعامل گرای معاصر نزدیک تر و پیام آور چه اندیشه هایی در عرصه توسعه سیاسی در ایران است؟

بررسی و ارزیابی پاسخ سوالات فوق به منزله هدف اصلی جستار حاضر تلقی می شود؛ فصل مشترک پاسخ به سوالات مذکور که در اثنای آنچه در پی می آید مورد بررسی قرار خواهد گرفت ، به ترتیب زیر در قالب **فرضیه اصلی** جستار حاضر مطرح می شود:

اندیشه توسعه سیاسی در ایران در اثنای دهه دوم بعد از انقلاب از مقوله های تعامل گرایانه در تفکر جامعه شناختی «دموکراسی واقعی» نزد «پیر بوردیو» ( Pierre Bourdieu) تأثیر پذیرفته است.

در این میان با بهره گیری از گرایش نظریه مبنایی (Grounded Theory) و تکنیک تحلیل محتوا بر مبنای شرح دادن در قالب روش تحقیق کیفی و با تمرکز بر تحلیل نه نفر از متخصصان و تحلیل گران اندیشه توسعه سیاسی در ایران به مثابه جامعه مورد تحقیق، در کنار توجه دقیق به نظر ورزی های اندیشه گران ایرانی در حوزه مذکور در دهه دوم پس از پیروزی انقلاب اسلامی، عزم جستار حاضر در این سمت و سو جزم شده تا داوری نسبتاً دقیقی در خصوص فرضیه فوق از منظر **همخوانی** مقوله های مطرح در اندیشه دموکراسی واقعی بوردیو و مهمترین مقوله های مطرح از جانب اندیشه گران توسعه سیاسی در ایران در دهه دوم پس از انقلاب اسلامی ارائه نماید.